

om forholdet mellem beboere og gæster, om byttehandel og om faste priser etc. Hvordan var de tilrejsende købmænds retsstilling? Var sølvet i virkeligheden kun en mindre væsentlig del af omsætningsmidlerne? Var det byerne, som skabte fjernhandelen, eller kom fjernhandelen først? For Kaupang må vi specielt spørge, hvad handelen med jern kan have betydet. Og handlede man f.eks. med trælle? Der kan stilles hundreder af væsentlige spørgsmål, der ikke kan besvares fyldestgørende.

For mig at se er der et grelt misforhold mellem vor reelle viden om byerne og det fintmaskede begrebsapparat, som bystudiernes teoretikere forsøger at klemme vikingetidens byer ind i. For Kaupangs vedkommende er jeg helt tilfreds ved at nøjes med at fastslå, at handelen her øjensynligt aldrig udviklede sig til den lokale møntøkonomi, som kendes i de samtidige bysamfund i Hedeby og Ribe, og at dette antagelig kan forklares ved, at byen efter dens danske grundlægges deroute savnede en stærk myndighed, der kunne fungere som møntherre..

Dette gør ikke Kaupang mindre interessant. De nye undersøgelser er en stor forskningsbedrift. Og jeg vil med forventning se hen til det kommende bind 3 af værket, hvor vi vil stifte bekendtskab med de mennesker, der boede og virkede i Norges første by.

Olaf Olsen

RIKKE MALMROS: Vikingerne syn på militær og samfund: Belyst gennem skjaldenes fyrstedigtning. Aarhus Universitetsforlag 2010. 384 s. 348 kr.

Vikingerne syn på militær og samfund er ei samling av artiklar som alle er skrivne av Rikke Malmros, men over eit langt tidsrom. Det går fram på s. 44 at hovudfagsspesialet hennar frå 1982, publisert i *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1985, inngår som ein vesentleg del av boka, og er å finne på s. 55-162. Denne eldre teksten er her forsynt med eit kort føreord med m.a. nyare dateringar av skipsfunn. Forfattaren opplyser også at sidan Niels Lund, seinare professor i historie, tvilte på resultata hennar, fann ho »det frugtbart at udarbejde yderligere to artikler om henholdsvis de hedenske og dernæst de tidligt kristne fyrsteskjaldes syn på hele samfundet« (s. 45). Det er ikkje sagt direkte, men dette er etter alt å dømme dei to arbeida som følgjer etter hovudfagsspesialet, først »Den hedenske fyrstedigtningens samfundssyn« på s. 163-209, publisert i (dansk) *Historisk Tidsskrift* (1999), og deretter »Kongemagt og ledning i Norge og Danmark omkring 1100 – belyst ud fra den tidlige kristne fyrstedigtning« på s. 211-288, publisert i (dansk) *Historisk Tidsskrift*

2005. Deretter følgjer på s. 289-303 eit arbeid om »Fyrstedigtingens kildeverdi« som har undertittelen »En diskusjon med Niels Lund«. Til slutt i boka følgjer fem korte, til dels svært korte, tekstar på engelsk. Etter å ha lese dei, forstår ein at dei er meinte å vere samandrag på engelsk av dei danskspråklege arbeida som inngår i boka. Om dei var skrivne og omsette til engelsk samstundes med at dei danskspråklege arbeide vart publiserte, utan tanke på at dei seinare skulle samlast, kan det forklare at det som burde vere det viktigaste arbeidet, og i alle fall er det lengste, har fått eit samandrag på vel to sider. Det første arbeidet i boka, etter forordet, som har tittelen »Den danske ledingsforsknings historie«, og er det einaste arbeidet i boka som er nyskrive, har derimot eit samandrag på ti sider. Det burde ha vore mogeleg å gje lesarane ei betre orientering om i kva slags samanheng dei ulike engelskspråklege tekstane var produserte, og aller helst burde eit engelsk samandrag av heile boka ha vore nyskrive slik at ein unngjekk den merkelege ubalansen mellom resymea av ulike delar av boka.

Sidan det berre er eit kapittel om forskingshistorie – som ganske kortfatta tek for seg ulike forskarar sitt syn på den danske leidangen frå Thistrup på 1700-talet til diskusjonen mellom Niels Lund og Rikke Malmros frå 1980-talet av – som er nytt, er det første spørsmålet som melder seg, kva grunnar det fanst for å gje ut desse arbeida, som alt er publiserte i lett tilgjengeleg tidsskrift, på nytt. Sannsynlegvis har dette samanheng med at Malmros har disputert på samlinga si av eldre arbeid, men denne opplysninga som kunne forklare dette som ser ut som ei overflødig bok, er også i høg grad underkommunisert til lesarane. Det einaste som fortel lesarane at *Vikingernes syn på militær og samfund* er lagd fram som ei doktorgradsavhandling, er at Malmros i føreordet takkar sin tolmodige rettleiar gjennom mange år.

Malmros framhevar stadig at ho ikkje beherskar den vanskeleg tilgjengelege skaldediktinga, at ho er avhengig av omsetjingar og at ho har søkt hjelp hos forskarar som er meir kunnige på området. I utgangspunktet må ein sjå det som halslaus gjerning av ein forskar med eit slikt utgangspunkt å konsentrere seg nettopp om skaldediktinga som kjelder. I omtalen av skaldediktinga vert det også av og til ganske klart at Malmros er på gyngande grunn og ikkje kjenner forskinga på skaldediktinga godt nok. Ho kjem m.a. i skade for å gje Diana Whaley æra for å ha oppdaga stilendringa i skaldediktinga rundt år 1000 (s. 11). At dei første kristne skaldane unngjekk mytologiske kjenningar og gjekk over til ein enklare stil enn tidlegare, hadde vore påvist av andre mykje tidlegare. Også når det gjeld særtrekk ved skaldestil og skaldespråk som kan

ha konsekvensar for dei strofene ho arbeider med, merkar ein av og til at Malmros ikkje heilt har grepet på kjeldematerialet sitt. Dette ser vi t.d. i kapittelet »Krigsskibe i arkæologi og skaldedigting« (s. 80-103) der ho m.a. drøfter utviklinga i skipstypar og ser på ulike termar for skip. Her konkluderer ho fornuftig nok med at: »Det elvte århundredes fyrsteskjalde bruger mange forskjellige skibsbetegnelser, men besynger reelt kun én type krigsskib, den lange, smidige skejd, som både kan føre sejl og roes af mindst 38 roere.« Har verkar det som Malmros har skore gjennom det uklare biletet som diskusjonen av termene gav, og dreg denne konklusjonen fordi ho har valt å leggje vekt på den faktiske skildringa i skaldedikta av skip og flåtar. Ho er tydelegvis klar over at skaldane ofte skifter ut vanlege prosaord med synonyme ord. Men det verkar ikkje som ho er klar over – eller har teke inn over seg – at i den vide tydinga skaldane brukar synonym, kan t.d. ein skipsterm som *dreki*, brukast som synonym for t.d. *skeið*, fordi dei to orda har den felles overkategorien 'skip'. Dette gjer sjølvstyk skaldediktinga svært lite eigna som eit materiale å basere analysar av termar på. I artikkelen »Fyrstedigtingens kildeverdi. En diskusjon med Niels Lund« opplyser Malmros at dei såkalla lausavisene »altid er langt enklere i bygnings-teknikken end de større former, drapaer og 'flokke'« (s. 290). Dette er ein påstand som ikkje stemmer. Det finst mange svært kompliserte lausaviser. I det heile finst det ein del skråsikre utsegner i denne artikkelen som harmonerer dårleg med at Malmros ope innrømmer at ho har sviktande kunnskapar om skaldedikting.

Men samstundes som lesarane ikkje kan unngå å verte noko skeptiske når Malmros gong etter gong utbasunerer at ho ikkje har greie på den skaldediktinga ho brukar som hovudkjelde, må alle beundre det pågangsmot ho viser. Grunnen til at Malmros har bevega seg så langt inn i ukjent terreng, synest å vere at ho i skaldediktinga tidleg har meint å sjå glimt av eit samfunnsbilete som ho har hatt lyst til å granske nærmare, og det faktum at leiande danske historikarar har gjeve uttrykk for mistillit til forskingsresultata hennar, synest meir å ha inspirert henne enn å ha teke motet frå henne. At ho har halde fram med å argumentere for sitt syn og til slutt har disputert på arbeida sine, må ein berre ta av seg hatten for.

Malmros tek i boka si opp til drøfting det synet på vikingtidssamfunnet som ho meiner har vore det rådande mellom danske forskarar i meir enn 200 år. Som dette synet vert presentert på s. 9 går det ut på at »den nordiske oldtid udgjorde den oprindelige idealtilstand af økonomisk lighed og politisk demokrati og dannede et samfund, der havde

en kongemagt med få offisielle beføyelser og ringe reel magt.«

Det synet Malmros argumenterer for, er at ein i Norden i vikingtida hadde sentraliserte hovdingdøme eller (små)kongedøme. Kva ein kallar desse samfunna, er kanskje ikkje det viktigaste, men det ho hevdar, er at sentralmakta i det førstatilege, eller tidleg statlege vikingtidssamfunnet var sterkare enn tidlegare gått ut frå, og fridomen til bøndene tilsvarende mindre. Dette synet kjem ho fram til på grunnlag av den norrøne skaldediktinga som var retta til fyrstane sjølv, og det er fyrstediktinga i hundreåret før og hundreåret etter kristninga ho fokuserer mot.

Malmros har lagt merke til at i skaldediktinga frå desse periodane er skildringa av skip og kongane eller jarlane sine skipsflåtar annleis enn i den seinare sagalitteraturen. Medan ein i prosatekstane i sagalitteraturen frå slutten av 1100-talet og utover møter ei beundring av store skip, prisar skaldane i vikingtida dei mindre raske skipa. Den ideelle flåten, under leiing av kongen, er ein flåte med såpass jamstore skip at den er lett å halde samla. Ho finn i skildringa av skip og flåtar den same eller ei liknande uniformering som i dei seinare lovene sine påbod om korleis leidangsskip skal vere. Her er som kjent storleik på skipa og åretal regulerte. Den slutninga Malmros dreg av det biletet av sjøforsvaret skaldediktinga gjev, er at sjøforsvaret må ha vore velorganisert og regulert, altså må det ha funnest politiske einingar med ei sentralmakt som hadde nok makt og autoritet til å leggje plikter på samfunnet. I konklusjonen til det som var det opphavlege houvdfagsspesialet (s.157) seier Malmros:

I fyrstedigtningen møder vi det elvte århundredes nordiske stats-teori, hvor samfundet ses som »landets hær« med konger og lokale høvdinge som hærens offentlige ledere; de værger deres lande gennem krigsførelse, lovgivning og retshåndhævelse, mens landenes indbyggere bliver opbudt til forsvar og angreb, og alle mand bidrager til ledingsflåderne.

Ei sentralmakt med slike funksjonar må ha hatt eit visst økonomisk grunnlag. Malmros går ikkje noko særleg inn på det økonomiske systemet i det samfunnet der skaldedikta ho granskar, vart til, men ho er tydelegvis inspirert av etnografiske teoriar om hovdingdøme og tidlege statar. I slike samfunn var redistribusjon eit grunnleggjande prinsipp. Til det felles senter gav dei individuelle medlemmene obligatoriske gåver og tenester. Maktgrunnlaget for hovdingen eller kongen var ikkje

privat eigedom, men nettopp det offentlege embetet som gjorde han til mottakar av gåver og tenester. Malmros nemner så vidt spørsmålet om privat eigedomsrett. Om oppsamling av jordeigedomar kunne danne eit maktgrunnlag på det tidspunktet skaldedikta ho granskar, vart til, er eit spørsmål ho reiser, men ikkje prøver å svare på. Etter dei etnografiske teoriane ho støttar seg til, ville private godssamlingar som maktgrunnlag for den styrande eliten indikere at vikingtidssamfunnet hadde teke eit stig vidare i utviklinga mot 'stat'.

Malmros framhevar at i det samfunnet fyrstedikta skildrar, lever herskaren og folket i eit gjensidig forhold som begge har nytte av. Men som ho seier, framhevar skaldane at fyrsten gagnar folket, men: »De nævner ikke de tjenester, folket skulde yde ham til gengæld« (s. 207). Men desse tenestene meiner Malmros måtte finnast i den type sentraliserte samfunn som fyrstedikta skildrar, og av den grunn ser ho bondesamfunnet i den aktuelle perioden som mindre uavhengige av herskarane enn det dei fleste tidlegare har rekna med. Det heidne og det kristne samfunnet (i det første kristne hundreåret) meiner ho skil seg frå kvarandre berre i graden av sentralisering.

Om Malmros har rett i konklusjonane sine, er det noko tidleg å fastslå. Det knyter seg framleis mange spørsmål både til dei kjeldene Malmros brukar, til korleis ho brukar dei, og til dei resultat ho meiner å lese ut av dei. Men ho har lagt fram synspunkt som ein må ta omsyn til i den vidare debatten.

Mellom forskarane har det vore, og er det, ulike syn på kva lit ein kan feste til skaldedikt som historiske kjelder til dei hendingar og forhold dei fortel om, når desse dikta har ein lang munnleg tradisjon bak seg. Dessutan har ein sjølvsagt det problemet at det kan vere vanskeleg å fastslå om eit skaldedikt er ekte eller ikkje. Malmros drøfter desse problema, og denne bokmeldaren deler hennar oppfatning av at skaldedikta på grunn av sin faste metrikk og mange og kompliserte reglar for rim – og eg vil også leggje til: den biletskapande effekten av kjenningane, er under heldige omstende i stand til å bevare teksten over eit langt tidsrom – sjølv om ein ikkje kan sjå bort frå at endringar kan skje. Om det stemmer at skaldedikt som gjev seg ut for å vere frå 900-talet og 1000-talet, gjev eit anna bilete enn prosateksten i sagalitteraturen dei inngår i – som Malmros meiner å vise – så har ho også rett i at dette er eit sterkt indisium på at skaldestrofene er ekte og altså skriv seg frå ei anna tid enn prosateksten.

Men sjølv om det finst ein god del fyrstedikt, så er det ikkje så svært mange strofer som er relevante i Malmros sin samanheng. Difor vert

kjeldematerialet heller lite. Det er mogeleg at Malmros kunne utvide kjeldematerialet sitt ved å dra inn større delar av skaldediktinga, sjølv om kjeldene skulle vere meir usikre enn dei som er brukte, for å sjå om ho finn støtte for teoriane sine i dette materialet, men særleg mykje meir er det neppe mogeleg å dra ut av skaldediktinga.

Problem som Malmros i mindre grad går inn på, knytter seg til at dei aller fleste av skaldane ho siterer strofer etter, er islandske, og dei diktar for det aller meste om norske forhold. Malmros sitt tema er vikingane sitt syn på militær og samfunn, som i prinsippet synest å gjelde heile Norden sjølv om ho går lite inn på svenske forhold. Hovudinteressa synest å liggje på Danmark, og det er primært danske forskarar sitt syn ho opponerer mot i boka. Spørsmålet er så: kor stor lit kan ein feste til det biletet dei islandske skaldane gjev? Som Malmros sjølv påpeikar, var skaldane kongane og jarlane sine menn, og framhevinga av fyrstane si makt og den ros dei får som herforarar og forsvararar av lov og orden, må ein difor ta med ei klype salt. Men elles må ein jo også spørje seg kor god kjennskap dei islandske skaldane hadde til forholda i dei ulike nordiske landa. Mange av dei oppheldt seg hjå fyrstar i utlandet, særleg i Noreg, i periodar, og kjende truleg forholda der godt. Men om skaldane skulle gje eit relativt godt bilete av norske forhold, kan vi så utan vidare gå ut frå at vi kan overføre dette biletet til danske forhold? Kan det også tenkjast at dei islandske skaldane har overført det biletet dei har hatt av norske forhold, på danske forhold? Dei strofene av islandske skaldar som direkte omtalar danske forhold, er svært få, og kan neppe danne grunnlag for konklusjonar utan støtte i anna materiale. Malmros ser tydelegvis ikkje noko problem her, og kanskje var dei nordiske samfunna så like at biletet skaldediktinga gjev av forholda i eitt land, kan overførast til dei andre. Men det er i alle fall eit problem som burde drøftast.

Ei side ved framstillinga av kjeldemateriale som nok er som ein burde vente sidan Malmros gong på gong understrekar at ho er avhengig av å bruke omsetjingar, er at alle skaldedikt er siterte i omsetjing. Brokkar av norrøn tekst står stundom i parentes. Sidan materialet er lite, og sidan det ville vere mogeleg å setje omsetjing og original ved sida av kvarandre i to kollonnar, ville det ikkje krevje ekstra plass å få inn originaltekst. Det er alltid eit sunt kjeldekritisk prinsipp å kome så nær originalkjeldene som råd er. Det finst i alle fall ein del lesarar som ville setje pris på å få sjå dei norrøne tekstane som trass alt er dei kjeldene Malmros gjennom omvegar byggjer på.

Eg har tidlegare sagt at *Vikingernes syn på militær og samfund* ser ut til å vere ei overflødig bok sidan ho neppe inneheld noko viktig nytt i forhold til det forfattaren har sagt tidlegare. Men av og til kan det vere nyttig og nødvendig å gjenta det ein tidlegare har sagt om ein ikkje vert høyrd. At Malmros no har disputert på dei tidlegare arbeida sine, får vi tru sikrar ein diskusjon av dei problema ho har teke opp.

Vikingernes syn på militær og samfund er på mange måtar ei lesaroppleving utanom det vanlege. Det er ikkje daglegdags kost å oppleve at ein forskar insisterer på – og heile tida minner lesarane om – at ho ikkje har full kontroll på kjeldematerialet sitt, og det må nok seiast at ho til dels snublar seg gjennom dette materiale. Men boka er også ei positiv lesaroppleving, for det vert tidleg klart at her har vi ein forskar som har sett noko interessant som ho vil formidle – og det har ho lukkast med. Dei forskingsresultata Malmros legg fram, byggjer på eit så snevert kjeldegrunnlag at det er grunn til å sjå dei som foreløpige. Men dei er eit viktig innspel i ein pågåande debatt om den tidlege statsdanninga i Norden.

Else Mundal

PER ANDERSEN: Studier i dansk proceshistorie. Tiden indtil Danske Lov 1683. København 2010, Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 378 s. 400 kr.

Dansk retshistorie oplever for tiden en opblomstring, hvilket bør hilses med glæde af enhver middelalderhistoriker. Det er jo et ubestrideligt faktum, at langt den overvejende del af de kilder, vi har til rådighed fra middelalderen og reformationstiden, udgøres af retlige kilder og dokumenter, såsom love, forordninger, domme, tingbøger og skøder, hvilket igen kræver en forståelse for de mentale rammer, i hvilket disse kilder blev skabt, både de nationale og de internationale.

Blandt de flittige bidragydere til denne opblomstring er Per Andersen, der her præsenterer sin tredje bog om retshistoriske emner inden for 5 år, denne gang om proceshistorie. Bogen udspringer af og viderefører hans ph.d.-afhandling, der i en udvidet og bearbejdet form kom i 2006.¹

1 Per Andersen, *Lærd ret og verdslig lovgivning. Retlig kommunikation og udvikling i middelalderens Danmark*, 2006. Året før udgav han sin første bog *Rex imperator in regno suo. Dansk kongemagt og rigslovgivning i 1200-tallets Europa*, 2005.